

РОЗДІЛ ІІ. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: НОВІТНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.147:785.

Мозгальова Н.Г.

ПИТАННЯ НАСТУПНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статтє проанализирована суцність категорії „преемственность” в системє профєсионального образования. Раскрыты взгляды ученых на содержание, структуру и условия ее обеспечения в учебном процессе. Это понятие обосновано в контексте профессиональной подготовки учителя музыки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя музыки, „преемственность” как педагогическая категория.

Однією з важливих передумов покращення професійної підготовки вчителів музики у вищих навчальних закладах є тісний зв'язок і взаємодія всіх ланок музично-педагогічної освіти. Це забезпечує ґрунтовну підготовку студентів до безпосереднього включення у майбутню професійну діяльність. В зв'язку з цим, однією з актуальних є проблема забезпечення наступності в навчанні. В Законі України про освіту зазначено, що саме наступність є однією з обов'язкових умов здійснення неперервності здобуття знань, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання й виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних шаблях освіти.

Етимологія слова „наступність” пов'язана з процесом передачі соціального досвіду і охоплює досить широкий діапазон: у соціальному плані – це існування і розвиток тих чи інших явищ, процесів, станів у сфері матеріального, суспільного, духовного життя; у філософському розумінні – це основа неперервності всього матеріального світу; у педагогічній сфері – наступний характер будь-якого процесу, добудова і функціонування системи народної освіти, підготовка підростаючого покоління до життя; у дидактичному розгляді – успішність навчання, самоосвіта, неперервний навчальний процес.

Наступність належить будь-якому раціонально-організованому процесу суспільної практики, оскільки вона передбачає „той необхідний елемент зв'язку минулого, теперішнього і майбутнього в процесі вироблення організаційних форм, який дозволяє діалектично поєднувати старе з новим, здійснювати зміну однієї форми іншою, більш доскональною, знаходити нові форми і створювати передумови для їх успішного розвитку” [15 с. 254]. У наступності як соціальному процесі виокремлюють дві сторони: передачу цінностей та їх засвоєння. „Змістовна сторона” наступності зумовлена характером тих цінностей які передаються. Залежно від змісту процесу й учасників наступність набуває своєї суттєвої специфіки, що стимулює дослідників вивчати особливості наступності в різних наукових сферах практики.

Філософія аналізує явище наступності як зв'язок між різними етапами або шаблями, циклами розвитку, сутність якого виявляється в збереженні певних елементів цілого або окремих характеристик під час переходу на новий етап, стадію, цикл розвитку. Відповідно до цього наступність є умовою раціоналізації й удосконалення будь якого процесу, чинником, який визначає його логіку і послідовність.

Наступність як філософську категорію вперше розробив Г. Гегель. Учений обґрунтовуючи закон заперечення, підкреслив об'єктивну потребу наступності в процесі розвитку. На думку філософа, діалектичне заперечення передбачає не тільки знищення попереднього, але й збереження, утримання і розвиток того раціонального, що було досягнуто на даному етапі розвитку.

Сучасні філософи В. Афанасьєв, Є.Баллер, Б. Гершунський, В.Дмитрієв виділяють такі форми наступності: процесуальну – забезпечує раціональну організацію виконання зазначеного проекту; позитивну – об'єкт, що розвивається, переходить на нову стадію, зберігаючи прогресивні елементи минулого; змістову – зумовлюється суттю передаваних і духовних цінностей. Залежно від змісту наступності визначають її специфіку, що вимагає від дослідників урахування різних особливостей під час кожного конкретного вивчення людської діяльності. Матеріальною основою процесу наступності вчені вважають практичну діяльність, успіх якої гарантує використання накопиченого людством досвіду, систематичне вдосконалення своїх знань і вмій, узгодження їх із новим досвідом.

Отже, з філософської точки зору наступність – це історичний процес, який виявляється в онтогенетичному розвитку культур, зміні соціальних пріоритетів, традицій, у передачі соціального досвіду від покоління до покоління; один з основних аспектів закону заперечення, в якому відображається діалектика інших законів; розвиток духовної культури людства в процесі проходження духом певних стадій свого формування; інтегративна якість.

Наступність ніколи не є випадковим процесом – це завжди потрібне й закономірне явище, яке забезпечує поступальний характер і розвиток, при цьому сама її сутність передбачає наявність педагогічного аспекту.

Перші педагогічні теорії зародилися у давній Греції та Римі. Так Квінтіліан обґрунтував деякі дидактичні вимоги наступності в навчанні: поєднання заучування матеріалу з його осмисленням, урахування індивідуальних особливостей у навчанні, необхідності системи вправ і повторення для міцного засвоєння знань, одночасного вивчення декількох предметів із певним чергуванням їхнього вивчення. В епоху Відродження проблеми наступності розглядали Мішель Монтель, Еразм Роттердамський, Томас Мор, Томазо Кампанелля, а також автори філософсько-педагогічних та літературних трактатів Київської Русі (Володимир Маноман „Повчання дітям”, Іларіон Київський „Слово про закон і благодать”). Вони вважали, що навички в освіті необхідно підтверджувати практичною діяльністю, а також підкреслювали, що освіта повинна поєднувати принцип чуйності і відповідальності.

Окремі питання наступності процесу навчання й виховання досліджувались у працях класиків педагогічної науки: Я. Каменського, Д. Локка, Г. Песталоцці, А. Дістервега.

Я. Каменський уявляв процес навчання як єдиний шлях пізнання, де кожне нове знання – це результат приросту до наявного знання. „Усе навчання повинно відбуватись таким чином, щоб наступне завжди засновувалось на попередньому, а попереднє закріплялось наступним” [11, с. 324]. Основну роль в навчанні Г. Песталоцці відводив вихованню, яке повинно забезпечити дітям поступовий, різнобічний і гармонійний розвиток природних здібностей, трудову підготовку, розвинути фізичні й духовні сили.

У праці „Думки про виховання” англійський філософ, психолог і педагог Джон Локк запропонував чотирьохступеневу програму реальної освіти, яка передбачала підготовку до дієвих занять у реальному світі. На існуванні вікових й індивідуальних особливостей дітей, систематичності й успішності навчання, ґрунтовності засвоєння знань наголошував німецький педагог Фрідріх Дістервег. Він обґрунтував принцип послідовності в навчанні, який знаходить вираження в правилах: від близького до далекого, від простого до складного, від відомого до невідомого. На думку К.Ушинського, процес навчання має здійснюватись поетапно. Для створення в учнів єдиної системи знань і умінь необхідно, щоб в уяві самого вчителя була така обґрунтована система, яка вела б його прямо до мети, без втрати часу, пропусків чогось істотного.

Із розвитком педагогічної науки протягом ХХ століття поняття ”наступність” розвивається багатьма дослідниками. Його неоднозначне трактування свідчить про інваріантність проблеми передавання системи знань, умінь і навичок. Педагогічні дослідження здійснюються з метою поліпшення якості підготовки підростаючого покоління.

Ідею наступності в навчанні визначив і сформулював засновник гуманістичної новаторської педагогіки В. Сухомлинський, який розглядав її “з одного боку, як продуману підготовку учнів до здобування нових знань, а з іншого, як уміння вчителя під час викладу нового матеріалу спиратися на набуті школярами знання, розвивати й удосконалювати їх” [14, с. 350]. З того часу проблема наступності розвивалася в напрямі посилення внутрішніх зв’язків і залежностей між основними компонентами виховання і навчання: вияву й здійснення наступності в змісті й методах навчання, забезпеченні взаємозв’язку навчально-виховної діяльності викладачів на різних ступенях навчання, В тогочасних дослідженнях розглядалося значення наступності в навчанні й організації педагогічного процесу в загальноосвітній школі, пропонувалися заходи, які сприяють реалізації наступності між початковими і середніми, середніми і старшими класами, систематизації знань учнів, урахуванню їхніх індивідуальних особливостей у навчально - виховному процесі.

Російські вчені Б. Ананьєв, А.Бушля, Ш. Ганелін, С. Годник розглядали наступність як закономірний зв’язок навчання й виховання, який зумовлює єдність і неперервність у розвитку особистості.

На думку Б. Ананьєва, наступність у навчанні й засвоєнні знань учнями передбачає встановлення зв’язків між попередніми і новими знаннями, засвоєними на різних етапах навчання, а також між системами знань, які засвоюються паралельно на кожному щаблі навчання [1 с. 27]. Наступність у навчанні - пише Ш. Ганелін - це опора на пройдене, використання й розвиток в учнів

знань, умінь і навичок, у результаті чого складаються різноманітні зв'язки, взаємодіють старі й нові знання, виникає система міцних і глибоких знань». [3 с 14] Цю думку підтримує А. С. Годник. Він наголошує: «наступність – процес послідовної зміни педагогічних явищ у динаміці навчання й виховання. Розвиток нової педагогічної системи враховує особливості попередньої, акумулює в собі її прогресивні елементи, знімає консерватизм минулого в нових умовах і тим самим конструктивно заперечує його» [5, с. 8]. У своєму дослідженні Ю. Львов визначає наступність як зв'язок попереднього матеріалу з наступним, взаємодію попередніх і нових знань; поступове розширення й поглиблення знань, умінь і навичок, їх повторення на більш високому рівні; врахування якісних змін, які відбуваються в особистості вихованця, зростання рівня його розумового розвитку й наявних знань, умінь і навичок; забезпечення внутрішньопредметних зв'язків; встановлення зв'язків між окремими етапами навчання [10, с. 33].

Г. Люблінська у роботі «Наступність навчальної роботи у школі» зазначає: «Наступність – послідовність навчально-виховної роботи, коли на кожному наступному етапі закріплюються, розширюються, ускладнюються й поглиблюються ті знання, вміння й навички, які становлять зміст навчальної діяльності на попередньому етапі її організації, навчання проводиться з певною перспективною спрямованістю, з орієнтацією на ті вимоги, які будуть висунуті на наступному етапі життєдіяльності» [9, с. 15].

Таким чином аналіз наукової літератури свідчить, що поняття наступності характеризує вимоги, які ставляться до знань і умінь учнів на певному етапі навчання; застосування форм, методів і прийомів опрацювання нового навчального матеріалу як з боку вчителів, так і з боку авторів програм та підручників. У шкільній практиці наступність забезпечується методично й психологічно обґрунтованою побудовою програм, підручників, додержанням послідовності руху від простого до складнішого в навчанні та організації самостійної роботи учнів і взагалі всією системою методичних засобів.

Сучасні українські вчені вбачають сутність наступності не тільки в наявності наступних зв'язків, а і в тому, що вона передбачає динаміку розвитку педагогічного процесу. Проводяться активні дослідження тієї сторони наступності в навчанні, що стосуються проблеми встановлення між предметних зв'язків, пошуків дидактичних основ зв'язку навчання з практичною діяльністю. Так, якщо у «Педагогічній енциклопедії» 1966 року видання наступність подається як встановлення необхідного зв'язку і правильного співвідношення між частинами навчального предмета на різних ступенях його вивчення, що не передбачає наступності різних ступенів професійної освіти, то в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка 1997 року видання наступність розглядається як послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок та узгодженість ступенів та етапів навчально-виховного процесу, що потребує впровадження неперервної ступеневої системи освіти [6, с. 227]. З цього приводу А. Кухта наголошує: «наступність у навчальному процесі забезпечує органічний перехід від минулого через сучасне до майбутнього і в процесі цього переходу виконує дві взаємопов'язані функції: забезпечує зв'язок між цими трьома етапами навчання і одночасно готує здійснення майбутніх» [8, с. 48].

У своєму підручнику «Педагогіка» М. Ярмаченко зазначає: „ наступність у навчанні – послідовність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість щаблів і етапів навчально-виховного процесу. Забезпечення реальної можливості переходу від нижчого ступеня навчання до вищого є однією з умов важливих вимог здійснення наступності в системі освіти. Головною умовою при цьому є спрямування на всебічний розвиток особистості» [11, с. 317].

В дисертаційному дослідженні Н. Казмірчук зазначається, що наступність у навчанні – це співвідношення між цілями, змістом, формами, методами і прийомами навчальної діяльності на послідовних етапах, що забезпечує рух і розвиток знань, умінь та навичок по висхідній лінії з опорою на минулий досвід; ускладнення і поглиблення набутих знань, умінь, навичок на вищому етапі системи освіти; динамізм та системність навчального пізнання [7, с. 21]. У роботі «Дидактика початкової школи» О. Савченко визначає наступність одним із принципів освіти, який передбачає зв'язок та узгодженість мети, змісту, організаційно-методичного забезпечення етапів освіти, які межують один з одним (довкілля – початкова – основна школа) [12, с. 281].

У праці О. Вашуленко виділяє такі ознаки наступності як педагогічного явища: універсальність - спостерігаються змістовні внутрішньо-предметні й між предметні взаємопов'язані складові програмового матеріалу, пересування їх за навчальною тривалістю; комплексність методів і прийомів реалізації; оптимальність — з'єднує навчальний матеріал, надаючи йому впорядкованості; генералізація — предмет вивчення стає повнішим, набуває реального значення своєрідність мети й завдань, суб'єктів і об'єктів педагогічного процесу. Вчений виявляє взаємозв'язок принципу

наступності з іншими дидактичними принципами, а саме: науковості й доступності, свідомості й активності, міцність знань, умінь та навичок, єдності навчання й виховання, систематичності й послідовності, доступності, наочності, стимулювання до навчання, індивідуального підходу [2, с. 56].

Для нашого дослідження вагомими є праці В. Ледньова, який тлумачить наступність як наслідок систематичності і сутності освіти та аналізує реалізацію цього принципу у загальноосвітньому та професійному аспектах. На наш погляд в умовах діяльності музично-педагогічного факультету професійна підготовка має здійснюватися специфічними засобами кожного навчального предмета як у навчальному процесі, так і в різноманітних формах музично-педагогічної практики. Взаємодія в роботі викладачів усіх кафедр (музики, педагогіки, психології), узгодженість у розв'язанні завдань комплексної підготовки майбутнього вчителя музики сприяють формуванню і створенню його морального і культурологічного потенціалу, розширенню загального світогляду; розвитку інтересу, поваги і любові до своєї професії; формуванню потреби безперервної, систематичної самоосвіти, творчого розв'язання навчально-виховних завдань. Успіх професійної підготовки майбутнього вчителя музики визначається передусім психолого-педагогічною спрямованістю навчально-виховного процесу та встановленні закономірних зв'язків між етапами навчання. Отже, теоретичний аналіз дає підставу стверджувати, що питання наступності досить актуальне, оскільки вона займає важливе місце в організації навчально-виховного процесу і є однією з умов неперервного розвитку особистості.

Література

1. *Ананьєв Б.Г.* О преемственности в обучении // Сов. педагогика. - 1953. - №2. - С. 27.
2. *Ващуленко О.* Питання наступності в педагогічній теорії // Педагогіка і психологія. - вип VI. - К, 2005. - С. 49-59.
3. *Ганелин Ш.И.* Преемственность в учебно-воспитательной работе в 4-5 классах / Под ред. А. К. Бушли // Известия АПН РСФСР. Вгп. 72. - М.; Л., 1955. - С. 14.
4. *Гегель Г.* Наука логика. - М.: Мысль, 1999.
5. *Годник С.М.* Процесс преемственности высшей и средней школы — Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1981. — С. 8.
6. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. - С. 227.
7. *Казмірчук Н.* Наступність змісту трудового навчання у педагогічних училищах і педагогічних університетах у процесі підготовки вчителя початкових класів: Дис...канд. пед.наук.- В., 2006. - 212 с.
8. *Кухта А.М.* Шляхи забезпечення наступності в організації навчальної роботи школи: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. - К., 1969. - 18 с.
9. *Люблинская А.А.* О преемственности учебной работы в школе // Преемственность в процессе обучения в школе. - Л., 1969. - С. 5 - 30.
10. *Львов Ю.В.* Преемственность педагогического руководства трудом учащихся: Дис. ...канд. пед. наук. - Л., 1989. - С. 33.
11. *Педагогіка* / Під ред. Н.Д. Ярмаченка. - М., 1986. - 527 с.
12. *Савченко О.Я.* Дидактика початкової школи: Підручник для студ. пед. факультетів. - К.: Генеза, 1999. - 360 с.
13. *Сухомлинский В.* Избранные произведения: В 5ти т. - К.: Рад. школа, 1979. - Т. 3. - 719 с.
14. *Українська радянська енциклопедія*: У 12 т. Т. 7 / Голов. ред. УРЕ. - Вид. 1-ге. - К., 1966. - С. 254.
15. *Філософія*: Навч. посібник / За ред. І. В. Бичка та ін. - К.: Либідь, 1991. -456 с.

УДК 371.134:78:316.454

Василевська-Скупа Л.П.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье освещаются вопросы художественно-педагогического общения учителя музыки в процессе вокально-хоровой деятельности, которое требует специальной тщательной подготовки и обоснования содержания коммуникативных умений будущего учителя музыки. От научного поиска в этой области зависит перспективность развития культурных потребностей, ценностных ориентаций, самосознания подрастающего поколения.

Ключевые слова: художественно-педагогическое общение, коммуникативные умения.